

KSIĄDZ JAN SOSSALLA (1908—1979)

Badania w dziedzinie kościelnej przeszłości Śląska Opolskiego mają długą tradycję. Podejmowane były przez licznych autorów, w tym także duchownych, którzy przez to zasłużyli się znacznie w dziedzinie utrwalania śladów działalności Kościoła na tym terenie¹. Nazwiska i dorobek księży J. Heynego, W. Schultego, Chrząszcza, A. Weltzela, J. Gregora, J. Knośały — by wymienić tylko przykładowo — należą do trwałych pozycji w historii śląskiej. Nie zajmowali katedr uniwersyteckich, nie byli związani zawodowo z instytucjami naukowymi; jako duszpasterze poświęcali wolny czas i zdolności opracowaniu niektórych interesujących ich zagadnień z przeszłości. Rzadko sięgali do wielkich form twórczości naukowej. Przeważnie wypowiadali się w wielkich rozmiarach przyczynkach, dotyczących dziejów parafii, miejscowości, szkół i innych kościelnych instytucji, nadto biografii znaczących postaci Kościoła śląskiego.

Do tego typu badaczy należy zaliczyć ks. J. Sossallę, kapłana najpierw diecezji wrocławskiej, następnie opolskiej, duszpasterza i historyka-amatora².

*

Jan Paweł Sossalla, syn Józefa i Franciszki z d. Chrobok, urodził się 26 VI 1908 r. w Chorzowie. Uczęszczał najpierw do miejscowej szkoły powszechnej (Volksschule), a następnie do gimnazjum w Bytomiu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1927—31 odbył studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim, prze-

¹ Por. B. Kałamarz, *Polskie amatorskie badania historyczne na terenach Śląsku w latach 1870—1939*, „Kwartalnik opolski” 24: 1979 s. 48.

² *Nekrolog* pióra ks. P. Krawczyka zamieszczony w WUDO 35: 1979 s. 70—72; informacje w „Gościu Niedzielnym” 1979, nr 14 z 8 IV 1979, w „Słowie Powszechnym” z 30 VI—1 VII 1979; dużo danych biograficznych w kazaniu pogrzebowym biskupa A. Nossola. A. Nossol, *Wierność i miłość*, Opole 1982 s. 383—387. Krótką wzmiankę podał ks. J. Pluta, *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne (materiały)*, „Śląskie Studia histo-

bywając także — zgodnie z tamtejszymi wymaganiami — przez jeden semestr w Innsbrucku (semestr letni 1929 r.). Tak we Wrocławiu jak i w Innsbrucku studia jego przebiegały bez zakłóceń, z bardzo dobrze zdawanymi egzaminami³. Po ukończeniu studiów wstąpił do wrocławskiego alumnatu, przygotowując się do kapłaństwa. Wyrazem tego było przyjęcie poszczególnych stopni i święceń: 24, 25, 26 VI 1931 w kaplicy ordynariusza — tonsura i cztery mniejsze święcenia, 22 i 29 XI 1931 także w kaplicy — święcenia subdiakonatu i diakonatu, wreszcie 31 I 1932 r. — święcenia prezbiteratu w katedrze wrocławskiej z rąk miejscowego ordynariusza kard. A. Bertrama.

Po święceniach ks. Sossalla przeszedł sześciotygodniowy kurs dla duszpasterzy osób głuchoniemych w Raciborzu, gdzie jeszcze potem przez dwa miesiące pomagał w pracy w parafii św. Jana. Dnia 3 VI 1932 r. otrzymał nominację na wikariusza parafii Kluczbork, gdzie obok zwykłych zajęć wikariuszowskich udzielał się wśród głuchoniemych⁴.

Po blisko dwuletniej pracy w Kluczborku ks. Sossalla otrzymał przeniesienie na równorzędne stanowisko do parafii katedralnej we Wrocławiu (10 X 1934). Był to jeden z bardziej owocnych okresów w jego kapłańskiej pracy. Będąc wikarym podjął również studia doktoranckie w zakresie historii Kościoła na Wydziale Teologicznym miejscowego uniwersytetu. Materiał do pracy doktorzkiej pt. *Die Säkularisation der Matthias-Stiftskommende Neuhoft bei Kreuzburg OS. Ein Beitrag zur Geschichte der Säkularisation in Schlesien*, zbierał już w Kluczborku, a przygotował ją pod kierunkiem wybitnego historyka Kościoła na Śląsku ks. prof. F. X. Seppelta. Kard. Bertram 7 IV 1936 r. wyraził zgodę na przeprowadzenie przewodu doktorskiego, więc 13 IV tegoż roku ks. Sossalla złożył podanie i wszystkie wymagane dokumenty (w liczbie jedenastu) w uniwersytecie. W prezentacji pracy swego doktoranta ks. Seppelt podkreślił sumiennosc autora w wykorzystaniu obfitych materiałów źródłowych z archiwum powiatowego w Kluczborku i ocenił ją „partim cum laude, partim magna cum laude”.

ryczno-teologiczne” 8: 1975 s. 227, 244 oraz ks. J. Kopiec, *O zmarłych współpracownikach „Naszej Przeszłości” (do 31 XII 1980)*, NP 56: 1981 s. 260. W Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego (ArUWr) znajdują się materiały związane z przewodem doktorskim ks. Sossalli sygn. T. K. 46: Promocje 1936—1940 (stara sygn.: Katolicka Teologia — Promocje nr 14). Nadtoteczka personalna w Archiwum Kurii Diecezjalnej w Opolu (ArOp).

³ ArOp jest wiele zaświadczeń o przebiegu studiów i o zdanych egzaminach.

⁴ Proboszcz kluczborski ks. J. Moszek wystawił 11 V 1934 opinię o pracy ks. Sossalli: „Herr Kaplan Sossalla arbeitet seit 2 Jahren in der Seelsorge der hiesigen Kirchengemeinde mit Fleiss, Gewissenhaftigkeit, Klugheit und Ausdauer” (ArOp).

Praca ukazała się drukiem w Oławie przed obroną, co było warunkiem koniecznym dopuszczenia do przewodu doktorskiego. Rygoroz doktorzkie przyjęli od niego we czwartek 26 XI 1936 r. profesorowie: P. Ramatschi, J. Stelzenberg, J. Koch, F. Gescher oraz A. Schulz. Uroczysta promocja miała miejsce we wtorek 16 II 1937 r.⁵

W okresie działalności duszpasterskiej we Wrocławiu ks. Sossalla angażował się też do pracy wśród miejscowej Polonii. Gromadziła się ona najpierw w kościółku św. Anny, następnie św. Marcina na Ostrowiu Tumskim. Msze św. z kazaniem polskimi odprowadzono co niedzielę i w każde święto kościelne i narodowe. Do sprawowania posług liturgicznych dla Polaków był specjalnie wyznaczony kapłan, znający język polski. Ks. Sossalla, jako wikariusz katedry, również się w te prace angażował, a także — jak sam podaje — w sobotę i niedzielę razem z kanonikiem P. Łukaszczykiem służył w konfesjonale tzw. polskim w katedrze wrocławskiej, za ołtarzem głównym⁶.

Od dnia 3 I 1938 r. ks. Sossalla został skierowany do swej dawnej parafii w Kluczborku w charakterze administratora parafii przy starzejącym się dawnym proboszczu. Pracował tutaj do września 1942 w warunkach niełatwych, uwzględniając trudności spowodowane wojną⁷. Po przyjeździe do Kluczborka nowego proboszcza, ks. Sossalla został mianowany 10 X 1942 r. proboszczem Bożego Ciała w Miechowicach, włączonych w 1954 r. w skład miasta Bytomia na Górnym Śląsku⁸. Do czerwca 1978 r. spełniał obowiązki duszpasterskie; najpierw sam, a od 1954 r. przy pomocy jednego wikariusza. Oprócz zajęć w parafii ks. Sossalla uczestniczył w pracach diecezjalnych. We wrześniu 1954 ks. E. Kobierzycki, rządcą kościelny Śląska Opolskiego, powołał ks. Sossallę na stanowisko

⁵ Dokładna dokumentacja w ArUWr, jw.

⁶ Podaje to sam ks. Sossalla, *Polski kościółek św. Marcina we Wrocławiu i jego przedwojenna wspólnota polonijna*, WUDO 33: 1978 150. Dorywczo pełnił też wtedy obowiązki kapelana biskupa sufragana, jak sam wspomina w: *Pasterz ludu śląskiego*, „Przewodnik Katolicki” 1978, nr 11 s. 2.

⁷ Wikariusz generalny ks. J. Negwer w liście z 5 XI 1942 tak dziękował ks. Sossalli za jego pracę w Kluczborku: „(...) Danke ich Ihnen nochmals herzlich für alle Mühen und Opfer, die Sie in Kreuzburg auf sich genommen haben, um die lang vermisste Ordnung in der Verwaltung wiederherzustellen und die Seelsorge wieder auf die Höhe zu bringen; auch uns war Ihre Hilfe sehr wertvoll (...)”, ArOp.

⁸ Miechowice należą do starszych miejscowości na Górnym Śląsku; parafia św. Krzyża sięga początkami XIV w. Na przełomie XIX i XX w. miejscowość rozrosła się ze względu na rozwój przemysłu i dlatego w zachodniej części Miechowic w latach 1914—1917 wybudowano nowy kościół w stylu bazylikowo-barokowym, konsekrowany 6 X 1917. Parafię erygował kard. A. Bertram 1 V 1918. Ks. Sossalla był trzecim z kolei proboszczem tej parafii.

sędziego prosynodalnego oraz cenzora ksiąg religijnych. Bp F. Jop mianował go w 1956 r. wicedziekanem, a w 1968 r. dziekanem miechowskim (obecnie Bytom—Zachód). Wyrazem uznania dla jego kapłańskiej postawy było odznaczenie go w sierpniu 1956 r. godnością radcy duchownego, a biskup F. Jop wyjednał dla niego w Rzymie godność szambelana Ojca św. (23 XI 1972 r.)⁹ Ze względu na stan zdrowia w czerwcu 1978 r. przeszedł na emeryturę, zamieszkując nadal na plebanii swej parafii¹⁰. Zmarł 18 II 1979 r. i pochowany został obok swych rodziców na cmentarzu w Bytomiu—Miechowicach.

*

Przez całe swe kapłańskie życie ks. Sossalla nie zaniedbywał studium i pracy naukowej. Znajdował życzliwych ludzi, którzy mu ułatwili dojście do doktoratu i zachęcali do wytrwałej pracy w dziedzinie historii Kościoła¹¹. Znał archiwalia wrocławskie i inne śląskie dotyczące spraw kościelnych na Górnym Śląsku. Gromadził przez długie lata bardzo starannie swoją bibliotekę, śledził do końca osiągnięcia historiografii śląskiej. Nie pozostawił po sobie wielkich dzieł i syntez, raczej szkice, przyczynki, opracowania materiałowe, nadające się z biegiem czasu do szerszego opracowania, czego nie zdążył, niestety, uczynić. Dzięki życzliwości biskupa F. Jopa uczestniczył w przedsięwzięciach historycznych, dotyczących kościelnej przeszłości Opolszczyzny¹². Tytułem przykładu

⁹ Dokumentacja w ArOp. Por. schematyzmy Śląska Opolskiego z lat 1955, 1959, 1963, 1968, 1974. Wspominają o tym pozycje wymienione w przyp. 2.

¹⁰ Na uroczystościach pięćdziesięciolecia kościoła i dwudziestopięcioletnia pracy ks. Sossalla 2 XI 1967 bp Jop powiedział: „... Wypadło Ks. Radcy pracować w czasach bardzo trudnych; ale Ksiądz Doktor pozostał zawsze ze swoimi parafianami, nigdy ich nie opuścił, nie odszedł w czasie próby ... Troska o piękny kościół, staranie o moralny i religijny stan parafii, umiłowanie kościoła i jego przeszłości i przyszłości, praca pisarska — to wszystko wypełnia całkowicie swą treścią każdy dzień kapłański Czcigodnego Księdza Radcy ...”. ArOp. List bpa Jopa z racji nadania godności prałata cytuje A. Nossol, *dz. cyt.*, s. 384.

¹¹ O roli abpa J. Gawliny, dawnego proboszcza z Chorzowa, na którego konsekracji w 1933 r. ks. Sossalla był obecny, wspomina w liście do bpa Jopa 11 II 1959 r. „... Jego zachęty w niemałym stopniu wpłynęły na rozpoczęcie i dalsze kontynuowanie mojej pracy naukowej ... Był mi życzliwym doradcą i ojcowskim opiekunem na początku mojej pracy duszpasterskiej wśród ówczesnej mniejszości polskiej i urzędników Konsulatu Polskiego we Wrocławiu ...” ArOp.

¹² Z 1950 posiadamy oświadczenie Kurii Opolskiej: „Ks. Jan Sossalla opracowuje historię Kościoła Katolickiego na Śląsku Opolskim. Równocześnie zleciła mu Kuria Administracji Apostolskiej nadzór nad archiwami zarówno diecezjalnym jak i parafialnymi. W związku z tym pro-

można wskazać, że 20 II 1964 r. w siedzibie biskupa Jopa odbyło się zebranie historyków z ks. A. Schletzem w sprawie zaplanowanego osobnego tomu „Naszej Przeszłości” poświęconego Kościołowi katolickiemu na Śląsku¹³. W 1961 r. ks. W. Malej gromadził materiały do „Rocznika Kościoła Katolickiego”. Na jego zaproszenie ks. Sossalla opracował zwięzłe przeszłość diecezji opolskiej (ss. 28)¹⁴. Na zlecenie biskupa Jopa sporządził do akt Watykańskich dokładne mapy diecezji opolskiej oraz zredagował historię Kościoła tego terenu¹⁵.

Nie od rzeczy będzie przytoczyć opinie ks. Schletza o ks. Sossalli; łączyła ich przecież dwudziestoletnia znajomość. W swym *Dzienniku* pod datą 28 X 1966 r. ks. Schletz zanotował: „Po Mszy św. pojechaliśmy z ks. J. Bańką z wizytą do Bytomia—Miechowic do parafii Bożego Ciała do ks. dra Jana Sossalli [...]. Jest to kulturalny pan, posiada pięknie urządzoną plebanie, w której prawdziwą ozdobą jest jego bogata biblioteka. Nigdzie nie widziałem tak licznych czasopism, jak na jego plebanii. Ks. Sossalla wszystkie wolne chwile poświęca nauce (dziejom Kościoła na Śląsku). Rozmawialiśmy na te tematy. Do „Naszej Przeszłości” opracowuje sylwetkę sufragana wrocławskiego ks. biskupa Walentego Wojciecha”¹⁶. W pięć lat później (16 XI 1971) ks. A. Schletz notował: „Z ks. Bańką pojechałem do ks. dr J. Sossalli. Chodziło mi głównie o nawiązanie kontaktów i informację o jego pracach. Dowiedziałem się z jego ust, że pracuje w dalszym ciągu nad ikonografią św. Jacka w Polsce (drukował fragmenty w opolskich wiadomościach diecezjalnych) i przygotowuje do druku z komentarzem

simy o umożliwienie mu zapoznania się z archiwami parafialnymi na terenie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego i poczynienia potrzebnych wypisów.” ArOp. Warto w tym miejscu również zaznaczyć plany ks. Sossalli, które przedstawił bpowi Jopowi w 1959 r. „... Czy istniałaby w przyszłości możliwość zrezygnowania z pracy duszpasterskiej w parafii, by móc się oddać więcej pracy naukowej? ...”; Bp Jop odpowiedział: „... Co dotyczy pracy naukowej, to chętnie bym widział jej kontynuowanie, gdyby nie wielki brak księży, spowodowany świeżymi wyjazdami i zgonami starszych. Bardzo się głowią, jak obsadzić cztery opróżnione placówki ...”, listy z 11 II 1959 oraz odpowiedź z 19 II 1959, ArOp. Nawiązał do tej propozycji bp Nossol w kazaniu pogrzebowym, *dz. cyt.*, s. 386.

¹³ „Złota księga” Redakcji „Naszej Przeszłości” t. 1 s. 23.

¹⁴ Informuje o tym F. Stopniak, *Polskie świątynie katolickie podczas II wojny światowej*, Warszawa 1982 s. 4.

¹⁵ Zaakceptował to także bp Nossol, *dz. cyt.*, s. 387. Już w 1962 r. pracował nad mapami: ... Ośmielałem się przesłać Waszej Ekscelencji projekt mapki dekanatu gliwickiego do łaskawej oceny. Zamierzam bowiem w przyszłości kartograficznie opracować terytorium diecezji naszej w trzydziestu dziewięciu mapkach pojedynczych dekanatów według załączonego wzoru ...”, list z 16 III 1962, ArOp.

¹⁶ *Dziennik*, t. 4 s. 380—381. Ks. Józef Bańka (zm. 1983), kapłan diecezji katowickiej, historyk, przyjaciel ks. Schletza.

Liber niger. Robiłem mu nadzieję, że coś w przyszłości wydamy”¹⁷.

Pozostawiony dorobek ogłoszony drukiem nie jest imponujący. Zawiera jednak sporo ciekawych ujęć i nowego zakresu tematycznego. Bezspornie przedmiotem jego głównego zainteresowania naukowego była hagiografia śląska. Na pierwsze miejsce wysuwa się postać św. Jacka, patrona diecezji opolskiej, pochodzącego z Kamienia Śląskiego. Obok kilku bogatych w szczegóły opracowań, interesujące są wyniki badań ks. Sossalli, dotyczące ikonografii tego Świętego na Śląsku, w Polsce a także w krajach prawie całej Europy. Szeroko zakrojone kwerendy, a także kontakty zagraniczne umożliwiały mu zbieranie materiałów do tego zagadnienia¹⁸. I to jest chyba najcenniejsze w jego dorobku¹⁹. Oprócz postaci św. Jacka poświęcił sporo uwagi innym świętym czczonym na Śląsku albo związanym z tą ziemią. Efektem tego są artykuły biograficzne z wiadomościami o kulcie św. Jadwigi, św. Anny, bł. Bronisławy, świątobliwej Eufemii-Ofki.

Druga dziedziną badań historycznych ks. Sossalli zaowocowała esejami o przeszłości Śląska, z których na uwagę zasługują syntetyczne rzuty na blisko tysiącletnią historię chrześcijaństwa na Opolszczyźnie, w której stwierdza się wyraźnie dążenie do samodzielności i stworzenia własnej diecezji. Z pewnością opublikowanie przez ks. Sossallę tych przyczynków sprzyja uzupełnianiu materiałów do przyszłej syntezy dziejów katolicyzmu na Śląsku Opolskim.

Kilku swymi opracowaniami biografii oraz nekrologami włączył się ks. Sossalla w badania nad życiem i działalnością duchowieństwa śląskiego. Zaprezentował biskupa Franciszka Jopa, sufragana Walentego Wojciecha, księży: Norberta Bończyka († 1894); Pawła Łukaszczyka († 1948) kanonika wrocławskiego; Jana Szymałę († 1963) kapelana wojskowego i proboszcza parafii św. Jacka w Bytomiu; Roberta Płonkę († 1963) proboszcza w Zabrze-Rokitnicy; Joachima Szymona († 1976) proboszcza parafii sąsiedniej św. Krzyża w Bytomiu-Miechowicach.

Znajdujemy jeszcze inne opracowania, dotyczące różnych tema-

¹⁷ *Dziennik*, t. 8, 131. *Liber niger* to bardzo wartościowy kopiarz biskupstwa wrocławskiego z XV w.

¹⁸ Z osobistej rozmowy z ks. Sossallą w 1976 r. dowiedziałem się o jego planie opracowania całościowego problemu ikonografii św. Jacka w Europie, wraz z dokumentacją fotograficzną, którą zamierzał opublikować w „Naszej Przeszłości”. Niestety, żadnego z wielkich swych planów nie zrealizował.

¹⁹ Warto zwrócić uwagę, że opracowania dotyczące dziejów kultu na Śląsku są nieliczne i podejmowane były z pozycji badań liturgicznych, ożywionych przez ks. prof. W. Schenka w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim na jego seminariach magisterskim i doktoranckim. Prace ks. Sossalli podejmowały zagadnienie kultu w innych aspektach.

tów (zakon krzyżowców z czerwoną gwiazdą, patronaty fiskalne XVIII/XIX w. w parafiach Opolszczyzny, kilka spraw z dziedziny liturgicznej na Śląsku). Są one świadectwem szerokości zainteresowań ich autora, znajomości źródeł i orientacji w materiale naukowym. Szkoda wielka, że nie zdążył ich ująć w głębsze syntezy.

BIBLIOGRAFIA PRAC KS. JANA SOSSALLI*

1937

1. *Die Säkularisation der Matthias-Stiftskommende Neuhof bei Kreuzburg O.S.*, 8°, t. 1, ss. 51, t. 2, ss. 90, Ohlau 1937.

Rec.: K. Engelbert, *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 2: 1937 s. 252 (t. 1); 3: 1938 s. 330—331 (t. 2); H. Menz, *Wer hat Kreuzburg gegründet?*, *Aus der Heimat. Beilage der OS-Tageszeitung Kreuzburger Nachrichten*, Mai 1937 s. 65—71.

2. *Kommende Neuhof und Wirtschaftspolitik Friedrichs der Grosse*, „Oberschlesische Volksstimme” nr 158 z 13 VI 1937.

1938

3. *Die ritterlichen Kreuzherren mit dem roten Stern*, „Schlesische Volkszeitung” nr 4 z 26 I 1938.

1955

4. *Z historii Wielkiego Postu*, „Katolik” (Opole), R. 1: 1955 nr 10 s. 4.
5. *Kult Serca Jezusowego na Śląsku*, tamże, nr 24 s. 5.

1956

6. Rec.: W. Urban, *Leopold von Sedlnicki*, Warszawa 1955, tamże, R. 2: 1956 nr 43 s. 9.

* Bibliografia prac ks. Sossalli w odniesieniu do okresu 1945 nie jest kompletna z uwagi na trudność dotarcia do wszystkich lokalnych pism i ich mutacji. Zestawienie głównych pozycji podał P. Krawczyk, *art. cyt.*, 71—72. Ważniejsze prace podał J. Pluta, *art. cyt.* 227, 244 (4 pozycje) oraz *Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1944—1970*, opr. H. Wyczański, Warszawa 1977 (14 pozycji); *Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1971—1972* ks. F. Stopniaka, Warszawa 1977 (2 pozycje); M. Banaszak, *Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1973—1974*, Warszawa 1978 (3 pozycje), R. Żmuda, *Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1975—1977* (7 pozycji).

Większość swych artykułów drukował w *Wiadomościach Urzędowych Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego* (w latach 1957—1972) oraz *Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej* (od 1973, WUDO).

1959

7. *Sanctus Hyacinthus, sanctus totius urbis et orbis*, WUDO. R. 14 s. 560—572.

1960

8. *Przyczynek do dziejów kultu św. Jacka, zwłaszcza na Śląsku*, WUDO R. 15 s. 388—409.
9. *Święty Jacek w Sanktuarium Ziemi Opolskiej*, tamże, s. 250—260.

1962

10. *Ocalenie kodeksu ostrowskiego [Legenda o św. Jadwidze]*, „Tygodnik Powszechny” R. 16 nr 10 s. 7.

1963

11. *Pamięci śp. Ks. Rady Duchownego Roberta Płonki*, WUDO R. 18 s. 119—120.
12. *Śp. Ksiądz Dziekan Jan Szymała*, tamże, s. 213—216.
13. *Parafia polska we Wrocławiu w latach 1919—1934 i jej kościół*, tamże, s. 236—239.

1964

14. *Z historii ksiąg metrykalnych na Śląsku*, WUDO R. 19 s. 14—17.
15. *Wschodnia obserwacja Wielkiego Postu na Śląsku*, tamże, s. 164—167.
16. *Ks. kanonik dr teologii i filozofii Paweł Łukaszczyk*, tamże, s. 238—239.
17. *Studia nad ikonografią św. Jacka*, tamże, s. 253—259.

1965

18. *Przemówienie w czasie nocnej adoracji na Jasnej Górze w dniu 28 września 1964 r.*, WUDO R. 20 s. 22—24.
19. *Dwadzieścia lat Terytorium Kościelnego Śląska Opolskiego 1945—1965*, tamże, s. 175—184.
20. *Dziewięćset lat polskiej przeszłości Śląska Opolskiego*, tamże, s. 185—192.

1966

21. *Przyczynki do historii krzyżowców z czerwoną gwiazdą*, NP t. 23, s. 199—237.
22. *Udział Śląska w Anno Santo 1400*, WUDO R. 21 s. 186—191.
23. *Ksiądz Norbert Bończyk*, tamże, s. 196—198.

1968

24. *Początki kultu Serca Jezusa na Śląsku*, WUDO R. 23 s. 180—182.

1970

25. *Patronaty fiskalne na Śląsku Opolskim na przełomie wieków XVIII i XIX*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 2 s. 209—239.

1971

26. *Błogosławiona Bronisława*, WUDO R. 26 s. 146—152.

1972

27. *Święta Anna, patronka główna Terytorium Kościelnego Śląska Opolskiego*, WUDO R. 27 s. 27—30.
28. *Święty Jacek, główny patron Diecezji Opolskiej*, tamże, s. 50—57.
29. *Sylwetka świątobliwej Ofki*, tamże, s. 57—60.

1973

30. *Historyczne przesłanki dla zrozumienia religijnej i prawnej sytuacji Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, WUDO R. 28 s. 123—128.

1974

31. *Zobrazowanie św. Jacka w Austrii*, WUDO R. 29 s. 252—254.

1975

32. *Pamiętki kultu św. Jacka w niektórych krajach Europy*

Wschodniej [Zw. Radziecki, Czechosłowacja], WUDO R. 30 s. 62—64.

33. *Św. Jadwiga Śląska i jej ród. Stosunki między Wschodem i Zachodem*, tamże, s. 121—124.
34. *Madonna Bytomska w Szombierkach (Bytomiu-Chruszczowie)*, tamże, s. 244—247.
35. *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech jako wyraz jego kultu w Italii*, tamże, s. 284—287.
36. *Najstarszy żywot św. Jadwigi Śląskiej*, „Gość Niedzielny”, nr 42 s. 8.

1976

37. *Pamiętki kultu św. Jacka w zachodniej części Europy [Belgia, Francja, Hiszpania, Holandia, W. Brytania]*, WUDO R. 31 s. 48—51.
38. *Śp. Ksiądz Proboszcz Joachim Szymon*, tamże, s. 378—380.

1977

39. *Franciszek Jop pierwszy biskup ordynariusz Diecezji Opolskiej*, WUDO R. 32 s. 325—337.

1978

40. *Pasterz ludu śląskiego — biskup Walenty Wojciech*, „Przewodnik Katolicki” nr 11 s. 2.
41. *Kościółek św. Marcina we Wrocławiu i jego przedwojenna wspólnota polonijna*, WUDO R. 33 s. 148—150. [Por. poz. 13.]